

Васильєва К. В.,

студентка 4 курсу кафедри психології

Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Науковий керівник: Яблонський А. І.,

доктор психологічних наук,

завідувач кафедри педагогіки та інклюзивної освіти

Миколаївського національного університету

імені В. О. Сухомлинського

ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНОЇ СФЕРИ ТА ОСОБИСТОСТІ ОБДАРОВАНИХ ПІДЛІТКІВ

Становлення психічно та фізично здорової особистості в умовах інтенсивного розвитку економічних, соціальних, політичних відносин та загальної нестабільності у світі є одним з найважливіших завдань у сучасному суспільстві. Одне з можливих рішень цієї проблеми може бути створення спеціалізованих установ для обдарованих дітей та підлітків. В останні роки активно ведуться роботи у цьому напрямку активно ведуться, з'являються різні школи-інтернати, спеціалізовані гімназії, різні благодійні організації та ін.

У наукових працях проблема обдарованості почала описуватися лише у двадцятому столітті, одним з перших, хто звернув увагу на обдарованих дітей С.Л. Рубінштейн. Він описував обдарованість як «Під загальною обдарованістю при цьому розуміють рівень загальних здібностей, що виявляються як здатність до загального (загальноосвітнього) навчання, а під спеціальною обдарованістю рівень спеціальних здібностей: технічних, музичних тощо».

Розвиток інтелектуальної сфери у підлітковому віці має дві сторони кількісну та якісну. Кількісні зміни виражені в тому, що підлітки виконують інтелектуальні завдання значно легше і швидше, ніж дитина молодшого шкільного віку [12].

Якісна сторона виявляється у тому, що підлітку цікавіший процес рішення, а не результат.

Абстрактно-логічне мислення переважає над операційним.

Підліток може легко абстрагуватись від конкретного наочного матеріалу і міркувати словесно. На основі загальних посилок підліток може будувати гіпотези підтверджувати їх чи спростовувати, це свідчить про те, що у підлітка мислення стає логічним. У підлітковому віці матеріал починає засвоюватися з допомогою логіки. Під час вирішення нових завдань підліток користується різними підходами до рішення.

Досліджень у цій галузі не так багато.

Ефективність мнемічної діяльності у обдарованих підлітків вищі, ніж показники у підлітків із середнім інтелектом [9, с. 9].

Нерівномірність у розвитку вербальних та невербальних здібностей може негативно позначатися на когнітивному та особистісному розвитку та викликати труднощі в навчанні в школі не тільки у дітей з нормальним та затриманим розумовим розвитком, а й у дітей із високими показниками загального інтелекту.

Обдаровані учні з відносним відставанням вербальних здібностей відчують труднощі у деяких шкільних предметах, особливо пов'язаних з виконанням письмових робіт, і можуть виявляти ознаки дислексії та дисграфії. Поєднання розвинених здібностей та труднощів у навчанні може вести до неадекватної оцінки дітьми своїх можливостей та наростання тривожності, а потім і до появи особистісних та дисциплінарних проблем [2, с. 217].

Якщо приділити більш зосереджену увагу даному аспекту, то можна прослідкувати взаємозв'язок між рівнем загального інтелекту та креативністю [10, с. 72].

Показники пам'яті у підлітків із високими показниками загального інтелекту достовірно вище, ніж у їхніх однолітків із середніми показниками. Це каже про те, що пам'ять грає одну з провідних ролей у розвитку інтелектуальної обдарованості.

Також прослідковується певний взаємозв'язок між просторовим мисленням успішності навчання з усіх предметів, також успішність навчання у старшому шкільному віці залежить від поняттєвого мислення [3, с. 41].

У дослідженні Берголд С., Віршмейнд Л, Дітлеф Ш. Рост та Стейнмар Р. вивчалася задоволеність життям інтелектуально обдарованих підлітків у порівнянні з необдарованими однолітками. Дослідження не виявило відмінностей між цими двома групами випробуваних у рівні задоволеності життям. Це дослідження було унікальним, оскільки воно проводилося у звичайній школі за участю школярів, які не знали, що у них високий рівень інтелекту. Дане дослідження показало, що рівень задоволеністю життям не відрізняються між хлопчиками та дівчатками [8].

Спірність цього дослідження полягає в тому, що досліджувалась звичайна школа, а не гімназії, а рівень задоволеності життям тісно пов'язаний з освітою [4, с. 6].

Також розглянемо співвідношення соціометричного статусу та інтелектуально-творчих здібностей у обдарованих підлітків. Дослідивши дане питання ми виявили, що між соціометричним статусом підлітка та його мотивацією досягнення, також виявлено зв'язок між соціометричним статусом та інтелектуально-творчими здібностями. Таким чином,

доведено, що що вище у підлітка соціометричний статус, то вище його інтелектуально-творчі здібності і вище мотивація досягнення успіху [8].

Дослідимо внутрішній світ інтелектуально обдарованих підлітків. Провівши аналіз наукових джерел ми дійшли висновку, що вони свідчать про те, що внутрішній світ інтелектуально обдарованих підлітків більш відкриті до інформації, що надходить, до інших людей, порівняно з їхніми ординарними однолітками [5, с. 28].

Описуючи себе, обдаровані підлітки частіше, ніж їх ординарні однолітки, критикують себе. Лише обдаровані підлітки відчують себе так, ніби оточуючі вважають їх іншими. Обдарованих підлітків цікавить, як їх бачать інші. Ця стигматизація, яку часто важко обробляти, може стати каталізатором рішення обдарованої молодої людини використовувати різні стратегії, орієнтовані на втечу, такі як найчастіше згадані, такі як приховування його чи її інтелектуальні здібності за масками недосягнення, заперечення важливості популярності та утвердження певного. Крім цих особливостей, нами було виявлено, що різні форми самооцінки існують всередині обдарованих груп дітей [11, с. 30].

Обдаровані підлітки мають низький рівень агресивності та залежної поведінки. Обдаровані підлітки володіють вищим соціометричним статусом у порівнянні з однолітками із середнім рівнем інтелекту [6, с. 5].

Мотиваційно-особистісні характеристики обдарованих підлітків демонструють велику виразність надії на успіх, але меншу – страху перед невдачею, занепокоєння оцінками, загальної тривожності, нестабільності мислення під час стресу. Обдаровані діти мають більш високу академічну самооцінку, ніж контроль, але це не позначається на загальній самооцінці, так само, як і ступінь організованості роботи, регуляції уваги та стиль атрибутції. Як і слід очікувати, успішність обдарованих з усіх предметів є вищою, ніж у інших дітей, при більшій активності обдарованих у позашкільній діяльності (особливо в літературі та природничих науках), крім спорту, музики та технік [5, с. 92].

На високому рівні вимог до себе у підлітків виражені реакції самозвинувачення, негативні емоції стосовно себе. Обдаровані старшокласники, які чекають упередженого ставлення до себе від оточуючих, меншою мірою будуть схильні до внутрішньоособистісних конфліктів і сумнівів [8, с. 38].

Таким чином, у когнітивній сфері обдаровані підлітки мають здібності до швидкого та глибокого розуміння складних ідей, а також до творчого мислення та проблемного вирішення. Вони можуть мати високий рівень інтелектуальної підвищеності, дуже швидко засвоювати нові знання та мати здібності до абстрактного мислення. Вони можуть також мати розвинену здатність до множинного перспективного мислення, здатність

до розуміння складних систем та здібності до ефективного рішення проблем.

У особистісній сфері обдаровані підлітки можуть мати високу мотивацію до досягнень та самоактуалізації, а також бути відкриті для нових досліджень та інтелектуальних викликів. Вони можуть бути дуже самодисциплінованими та цілеспрямованими в досягненні своїх цілей. Вони можуть також мати високу самооцінку та віру у свої здібності.

Список використаних джерел:

1. Антонова О. С. Обдарованість: досвід історичного і порівняльного аналізу. Житомир : ЖДУ, 2019. 456 с.
2. Бобраков Т. М. Особливості обдарованої дитини та їх врахування у навчально-виховному процесі. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2019. 121 с.
3. Басюк Н. А. Обдарованість: її виявлення та розвиток. *Вісник Житомирського державного університету : Педагогічні науки*. 2019. Вип. 46. 20 с.
4. Виготський Л. С. Психологія людини : Ніжин, 2001. 111 с.
5. Виготський Л. С. Психологія підлітка. «Педагогіка». С. 242.
6. Гільбух Ю. Як не вбити талант. *Народна освіта*. № 4. 2021. 22 с.
7. Гнатко М. М. Деякі особистісно-когнітивні особливості творчо обдарованих підлітків. *Педагогіка і психологія*. Київ : Педагогічна думка, 2021. № 2. 108 с.
8. Гудим І. Обдаровані діти : виявлення, навчання, розвиток. *Справи Сімейні*. URL : <https://familytimes.com.ua/vikhovannya/obdarovani-diti-viyavlennya-navchannya-rozvitok> (дата звернення: 21.01.2023)
9. Лисенко Н. В. Обдарована дитина у просторі виховних інновацій: матеріали науковопрактичного онлайн-вебінару. Івано-Франківськ : ПНУ, 2021. 78 с.
10. Лавриненко С. Л. Батькам обдарованої дитини: психологічні поради щодо виховання. *Обдарована дитина*. 2019. № 6. 163 с.
11. Палагнюк О. В., Романюк І. І. Обдарованість на перетині психологічних і педагогічних наук. *Молодий вчений*. 2019. № 7.1 (71.1). 58 с.
12. Філіпська С. Психологічні особливості та аспекти поведінки обдарованих дітей. Політехнічний ліцей НТУУ «КПІ». Київ, 2018. URL: <http://surl.li/atzqt> (дата звернення: 21.01.2023).